

N:o 199.

Af herr **C. A. Lindhagen**, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående tillgodogörande af kronan tillhörig vattenkraft vid Göta elf vid Trollhättan.

Kongl. Maj:ts proposition n:o 74 berör ett ämne af stor vikt. Detta dels därför, att genom densamma för första gången förelagts Riksdagen ett förslag om tillgodogörande af staten tillhörig vattenkraft och pröfning af de grundläggande principerna för ett sådant tillgodogörande, dels ock därför, att Trollhättans vattenfall med afseende å sin omfattning och läge har en särskild framtidsbetydelse för en ej ringa del af sydvestra Sverige.

I den riksdagsbrådska, hvarunder ärendet framkommit, är det emellertid ej möjligt för den, som stått utanför saken, att kunna bilda sig en någorlunda fullständig inblick i ärendet. Det må därför vara förlåtligt, att undertecknad på grund af sitt intresse dock tillåter sig att motionsvis framföra till öfvervägande några erinringar, som vid ett flygtigt studium af propositionen runnit honom i sinnet men kanske i sjelfva verket äro förhastade och i hvarje händelse endast i ett fall hunnit taga form af bestämda förslag.

Vid genomläsandet af propositionen har undertecknad således fäst sig vid bland annat följande:

1:o) Utredningen sysselsätter sig vidlyftigt med frågan om lämpligheten från teknisk synpunkt af en eller flera anläggningar. Deremot säges ej något om lämpligheten för framtiden, att vattenkraften tillgodogöres genom en eller flera olika affärsrörelser. Förslaget synes emellertid bygga på förutsättningen af en blifvande

konkurrens mellan kronan och bolaget. Och då förslaget närmast vill underlätta att bolaget kommer först i gång, kan det ju tänkas, att detta derigenom också får tillfälle att till skada för staten skaffa sig den bästa marknaden. En tudelning af affären kan också möjligen leda till nödvändigheten att onödigtvis göra dubbla ledningar samt derigenom åstadkomma ett förhållande, som påminner om riks- och allmänna telefonernas konkurrens i Stockholm.

Ehuru, såsom Konungens befallningshafvande yttrar, ett brådstörtadt afgörande ej är att förorda, måste emellertid medgifvas, att det ej låter försvara sig att af oföretagsamhet låta dessa kraftkällor länge ligga obegagnade. Det kan då också framkastas, att om staten besluter sig för att ensamt öfvertaga hela rörelsen, blir staten också tvungen att snart skrida till handling, hvaremot det nu famlagda förslaget kan verka förledande för staten att tills vidare slå sig till ro med att åtminstone en del af vettenkraften kommer genom bolaget till användning.

Dessa synpunkter äro kanske förflugna. Men nog hade några tankar i propositionen om sättet för användandet af statens behållna vattenkraft varit af intresse. Och så mycket afseende förtjena tilläventyrs dessa synpunkter, att de utgöra ett ytterligare stöd för en bestämmelse om ovilkorlig rätt för kronan att kunna i framtiden inlösa bolagets anläggningar, hvarom nedan skall vidare ordas.

2:o) Såsom grundläggandet för hela aftalet är framhållet, att kronan ej kan tillgodogöra sig sitt vatten, derför att bolaget ensam eger vestra stranden, samt framkomna förslag att anlägga kraftstationen på östra stranden måst öfvergifvas. Aftalet har derför gifvits karaktären af ett byte mellan staten och bolaget af vattenrätt och strandrätt. Att staten skulle sälja sin vattenrätt kunde nemligen icke komma i fråga. Och icke heller hade yppats utvägar att få köpa erforderlig del af stranden. Ty, säges det i propositionen, något erbjudande derom hade icke gjorts af bolaget, och den af Konungens befallningshafvande anvisade utvägen, att staten genom att ställa sig afvisande emot bolaget skulle förr eller senare nödgas det att afyttra stranden till staten, kunde under inga förhållanden tillstyrkas.

Men dessa två alternativ äro dock ej de enda, som stått till buds. I ändamål att särskildt tillgodogöra landets vattenkraft har nemligen Kongl. Maj:t till innevarande års Riksdag å nyo framlagt förslag om expropriationsrätt i vissa fall för framdragande af elektriska

ledning. En sådan expropriation kan emellertid vara lika nödvändig äfven för att erhålla ett oundgängligt utmål till anläggning af sjelfva kraftstationen. Det är också bekant, att särskildt vid afvittrings- och skiftesförrättningar utmåsläggning till statens enskilda vattenfall ofta skett så ofullständigt, att en dylik staten tillerkänd expropriationsrätt blir oundgänglig, hvilket erfarenheten redan mer än en gång visat. Vattenfallskomitén, som bäst bör känna dessa förhållanden, synes hafva bort fästa Kongl. Maj:ts uppmärksamhet på denna angelägenhet, så att den vunnit beaktande i den framlagda propositionen om elektriska ledningar, för hvilken senare komitén naturligen äfven måste intressera sig. Nu har så emellertid ej skett. Särskilda utskottet, som sjelf motionerat i ämnet, har äfven förbisett denna lucka. Och då utskottets betänkande redan afgifvits, är det nu för sent att väcka motion i ämnet.

Med tillitande af denna af förhållandena i öfrigt påkallade utväg hade den framhållna svårigheten att erhålla mark till kraftstation enklast kunnat undanröjas. Denna utväg hade sålunda äfven i detta ärende bort komma under öfvervägande, men därför är det ej sagdt, att den också bort tillitas. Visserligen finner Konungens befallningshafvande skäl ej förefinnas att, såsom förslaget innehåller, för all framtid öfverlåta till bolaget en vattenkraft, som redan nu kunde anses ega ett kapitalvärde af flera millioner kronor. Men det framgår tydligen, att bolagets eganderätt till stranden mera är att betrakta såsom en förevändning för den föreslagna uppgörelsen. Dess verkliga motiv är att söka i en naturlig önskan att få med det snaraste i gång en nyttig användning af vattenkraften och framför allt i ett skäligt befundet undseende för bolaget, hvilket, såsom det heter i propositionen, skulle enligt egen uppgift vid inköpet af stranden, med hvilken då antagits följa vattenrätt, »uppskattat densamma till 2,230,000 kronor». Såsom obekant med de närmare förhållandena i förevarande fall, vill jag visst ej bestrida, att en dylik hänsyn från statens sida här tilläfventyrs kan vara på sin plats. Men det måste beklagas, att ett liknande tillmötesgående gent emot staten aldrig någonsin ifrågasättes från de stora bolag, som gjort till sin uppgift att exploitera landets naturrikedomar, utan då är det alltid den juridiska rätten och stundom mer till, som tages ut till det yttersta. Och det värsta är, att staten sjelf oftast är ovillig att vilja för det allmännas räkning göra gällande samma hänsyn, som ifrigt påyrkas att staten skall visa, när det gäller upprepade ekonomiska uppoffringar

till förmån för de stora kapitalplaceringarne i landets territorium. Detta har visats och skall nog framdeles fortfarande visas af historien om, huru staten tvingas till allahanda uppoffringar blott därför, att den i god tro skänkt bort sina malmberg och skogar, under det staten å andra sidan ofta förhindras att åt det allmänna rädda hvad kronan ännu har kvar.

3:o) Upplåtelsen af vattenkraften afser oåterkalleligen all framtid utan revidering af villkoren annat än i fråga om arrendeafgiften, som skall hvart femtionde år granskas af gode män. Detta synes dock vara en bestämmelse, som ej i något fall bör förekomma vid utarrendering af statens vattenkraft. Man bör ej, helst när det gäller en så vigtig kraftkälla som den förevarande, alldeles binda statens handlingsfrihet i kommande tider, om hvilkas kraf man ej har någon aning. Derfor synes det vara påkalladt, att staten i detta fall utan ytterligare vederlag åtminstone förbehåller sig någon ovilkorlig rätt till en framtida inlösen af bolagets anläggningar, hvarvid arrenderätten till vattenkraften också skall utan ersättning upphöra. Enligt förslaget är en sådan inlösningsrätt förbehållen staten endast under två temligen betydelselösa förutsättningar, nemligen om bolaget försummar sina förpligtelser, hvilket det nog aktar sig för, eller till annan öfverlåter sin egendom, hvilket dock helt visst kommer att försiggå allenast genom försäljning af aktierna.

4:o) Den bestämda arrendeafgiften af 5 kronor per hästkraft, hvilken lär vara den högsta som skäligen kan ifrågakomma, visar dock, hvilken jemförelsevis ringa direkt vinst staten kan få genom att ega vattenfall, som den ej sjelf begagnar, utan utarrenderar. Derest i detta fall åtminstone hufvudvigten lades på att staten erhöle en viss del af nettovinsten, skulle man å ena sidan icke tynga industrien med afgifter, innan den kommer sig riktigt i gång, och å andra sidan bibehålla åt staten en andel af vattenkraftens värdestegring. Endast aktiespekulanter kunna beklaga sig öfver detta. Det har emellertid visat sig omöjligt att kunna intressera någon, som har inflytande på dessa frågor beredning, för en sådan syn på saken.

Deremot bör det ej anses obefogadt att framställa en tvekan, huruvida ej med industriens snabba utveckling och de sannolika hastiga värdestegringarne på välbelägen vattenkraft revidering af afgifterna borde ske efter kortare tid än 50 år, samt om staten ej dervid borde förbehålla sig åtminstone det inflytandet, att afgiften ej får mot statens bestridande sättas lägre än förut.

5:o) Två reservanter i komitén hafva föreslagit såsom vilkor för aftalet sådan ändring i bolagsordningen, att aktiemajoriteten ej skulle kunna ligga utom riket, hvarjemte den ene af dem ansett, att kronan bort förbehålla sig någon särskild förmån för de kommuner, inom hvilka kraftkällan finnes. Härom anmärkes i propositionen endast, att hvad reservanterna anført väl ej saknade betydelse, men att det ej funnits behöfligt att uti ett fall sådant som det förevarande uppställa dylika vilkor. Detta yttrande förefaller dunkelt. Skola reservanternas förslag någonsin vid utarrendering af vattenfall ega betydelse, så är det väl i förevarande fall, der det ifrågasatts att för all framtid upplåta en särskildt dyrbar och välbelägen vattenkraft. Ehuru det naturligtvis är nyttigt att draga gagn af utländskt kapital i industriens tjänst, är det ju dock just nu en brännande fråga, att man bör, helst innan det är för sent, hindra utlänningar att blifva delegare i bolag, som med varaktig besittningsrätt förvärfva landets största och viktigaste naturrikedomar. Och de nya möjligheterna att kunna på långa afstånd bortleda vattenkraften har också alltmer börjat utgöra ett bekymmer för mången kommun, som haft eller påräknat omedelbart gagn af en der befintlig kraftkälla.

På grund af hvad sålunda anförts, hemställer jag vördsamt,

att Riksdagen ville vid behandlingen af ifrågasvarande proposition taga i öfvervägande förenämnda erinringar och, för den händelse propositionen anses böra i hufvudsak bifallas, åtminstone tillgodose den ifrågasatta angelägenheten, att staten tillförskrifves någon ovilkorlig inlösningsrätt af bolagets anläggningar.

Stockholm den 16 april 1902.

Carl Lindhagen.

I motionen instämmer

Victor Moll.